

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

IG II/III³ 4, 1, 436. Χορηγική έπιγραφή Θαργηλίων

Σε άρθρο που δημοσίευσα¹ το 2011 περί της θέσεως του ιερού του Πυθίου παρά το Όλυμπεϊον και τον Ίλισσο παρέθεσα κατάλογο των χορηγικών έπιγραφών που βρέθηκαν στην περιοχή. Είναι γνωστό από τους αρχαίους συγγραφείς, αλλά και από την εύρεση χορηγικών μνημείων στην περιοχή ήδη από τις αρχές του 19ου αι., ότι οι Αττικές φυλές αγωνίζονταν ανά δύο στον διθύραμβο κατά τα Θαργήλια και ότι το έπαθλο της νίκης, τον χαλκούν τρίποδα, οι χορηγοί νικητές όφειλαν να αναθέσουν στο ιερό του Πυθίου Απόλλωνος.

Στον κατάλογο ένέταξα και έλλιπη χορηγική έπιγραφή (IG II² 3029, εικ. 1, 2) άγνωστου κατά την έρευνα² τόπου εύρέσεως, την όποία είχε άντιγράψει ό U. Koehler έμπρός από το Διονυσιακό θέατρο.³ Έπειδή στον λίθο δέν σώζονταν χαραγμένα τα όνόματα και των δύο φυλών και ή διάταξις του κειμένου ήταν άσυνήθης, αλλά και πιθανώς λόγω του τόπου, όπου βρισκόταν ό λίθος,⁴ ό Koehler την απέδωσε στα Διονύσια και ή απόδοση έγινε δεκτή από την μεταγενέστερη έρευνα πλην του P. Amandry,⁵ ό όποιος την απέδωσε με έπιφυλάξεις στα Θαργήλια.

Ό Στέφανος Αθ. Κουμανούδης στην έκθεσή του⁶ ως γραμματέως της Αρχαιολογικής Έταιρείας αναφέρεται και σε μονοήμερη άνασκαφή στην παρά το Όλυμπεϊον περιοχή και μνημονεύει μετ' έπαίνων την δωρεά προς την Έταιρεία ένεπιγράφου λίθου από τον ιδιοκτήτη

Εύχαριστώ την Γεωργία Μαλούχου, τον Γιώργο Παπαδόπουλο και την Έλενα Ζαββού που διέβασαν το άρθρο. Τους δύο πρώτους ιδιαίτέρως και για την έκδοτική έπιμέλεια.

1. Βλ. Ά. Π. Ματθαίου, Το Πύθιον παρά τον Ίλισσον, στον τόμο Έπαινος Luigi Beschi, Ά. Δεληβορριάς, Γ. Δεσπίνης, Ά. Ζαρκάδας (έπιμ.), Αθήνα 2011, 259-272.

2. Βλ. Koehler, IG II 1281 [= IG II² 3029]: «Exscripsi ad theatrum Bacchi... Lapis haud scio an simul cum tit. 1236, 1237, 1251 [= IG II² 3065, 3066, 3067 = IG II/III³ 4, 1, 480, 481, 490] e regione Pythii repertus sit.» U. Koehler, IG II 1281. Έσημείωσα ήδη, Το Πύθιον παρά τον Ίλισσον, 262 (βλ. και την σημ. 26), ότι: «θεωρώ σχεδόν βέβαιον ότι ό Koehler έγνώριζε άνεπισήμως ότι ό λίθος όντως προερχόταν από την περιοχή του Ίλισσου και είχε βρεθεί πλησίον της οικίας του X. Καρδίτση. Άλλωστε στα ΠΑΕ 1873-1874, 23, ό Σ. Α. Κουμανούδης, αναφερόμενος στην εύρεση των τριών ένεπιγράφων βάθρων, γράφει σε ύποσημείωση τα έξής: 'Όύτω και έν άλλη οικία, παρακειμένη τή του Παν. Δημητρίου, εύρέθησαν, ως άφηγήθημεν έν τή περυσινή λογοδοσία πλείονα χορηγικά μνημεία, ου κατά χώραν.' Η μη κατονομαζόμενη οικία, αλλά σαφώς άναγνωριζόμενη από τα τρία χορηγικά μνημεία που βρέθηκαν εκεί (IG II² 3065, 3066, 3067· βλ. την πρώτη δημοσίευση του Κουμανούδη, Αθήναιον 1, 1872, 169-172 και Β. Ν. Μπαρδάνη – Γ. Έ. Μαλούχου, ΑΡΜΑ 1, σελ. 30, λήμματα 6, 6.2, 6.3, 6.4) και από την άναφορά στην «περυσινή λογοδοσία», είναι του X. Καρδίτση».

3. Στην ίδια ακριβώς θέση είχαν μεταφερθή μετá την εύρεσή τους και τα τρία ένεπιγράφα κυλινδρικά βάθρα (IG II² 3065, 3066, 3067) που άνεσκάφησαν στην αυλή της οικίας του X. Καρδίτση· βλ. Σ. Α. Κουμανούδη, ΠΑΕ 1872-1873, 25: «Τá χορηγικά μνημεία μετακομίσαντες έτοποθετήσαμεν έν τή σκηνή του Διονυσιακού θεάτρου εις όψιν πάντων». Φωτογραφία των τριών βάθρων και της τροχοειδούς έπιστέψεως παρά το Διονυσιακό θέατρο, δηλαδή στην αρχική θέση φυλάξεως, όπου είχαν μεταφερθή από την Αρχαιολογική Έταιρεία, δίδει ό J. Travlos, Pictorial Dictionary of Ancient Athens, London 1971, 103, εικ. 135-136.

4. Βρίσκεται στον ύπόστεγο χώρο ΝΑ του Διονυσιακού θεάτρου.

5. P. Amandry, BCH 100 (1976) 48· βλ. και 101 (1977) 183, 187.

6. ΠΑΕ 1873-1874, 23.

οικοπέδου κειμένου πλησίον τῆς γέφυρας τοῦ Ἴλισσου. «Εἶναι καὶ μία μονοήμερος ἀνασκαφὴ μνημονευτέα γενομένη ἐν τινι οἰκοπέδῳ ἐπὶ τάδε τοῦ Ἴλισσου, ὡς ἑκατὸν βήματα πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπὶ τὸ νεκροταφεῖον ἀγούσης γέφυρας. Μνημονευτέα δὲ ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη κρίνεται μάλιστα διὰ τὸ ἦθος τοῦ κυρίου τοῦ οἰκοπέδου Παναγ. Δημητρίου, ὅστις εὗρεν ἐν τῇ σκαφῇ τῶν θεμελιῶν τῆς οἰκίας του μεγάλην βάθρου πλίνθον ἔχουσαν ἐπιγραφὴν χορηγικὴν, τῶν καλῶν μὲν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ὄχι δὲ πλήρη, ἀνήγγειλε τοῦτο αὐθόρμητος εἰς τὸ τῆς Ἐταιρείας Συμβούλιον καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῇ νὰ σκάψῃ ἐλευθέρως περαιτέρω, ἵνα προσερευθεῶσι καὶ τὰ ἐλλείποντα τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τι ἄλλο. ...Ὁ δὲ Παν. Δημητρίου ἐδωρήσατο τὴν χορηγικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν Ἐταιρίαν».⁷

Τὴν περιγραφὴ τοῦ παλαιοῦ γέροντος ἐσχολίασα⁸ τότε ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἀκριβὴς περιγραφὴ τοῦ μνημείου συμπίπτει μὲ τὰ χαρακτηριστικά του· εἶναι ἀκέραιος, καὶ ἐκ τοῦ κειμένου καὶ ἐκ τῆς ἀναθυρώσεως στὴν δεξιὰ κατὰ τὸν θεατὴ πλευρὰ προκύπτει ὅτι δεχόταν ἐκεῖ ἄλλον λίθο. Ὡστε ἡ βάση τοῦ τρίποδος ἀποτελεῖτο ἀπὸ περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς λίθους, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κουμανούδης σημείωσε ὅτι ὁ Δημητρίου «εὗρεν... μεγάλην βάθρου πλίνθον ἔχουσαν ἐπιγραφὴν χορηγικὴν... ὄχι δὲ πλήρη.» Ἐχαρακτήρισε, ὀρθῶς, τὴν ἐπιγραφὴν *χορηγική*, διότι στὴν ἄνω πλευρὰ σώζεται τὸ ἶχνος λεοντόποδος, παρὰ τὸ ὅτι τὸ εἶδος τῆς δὲν προκύπτει εὐθέως, –γιὰ νὰ μὴν πῶ καθόλου–, ἀπὸ τὸ σωζόμενο κείμενο. Τέλος, μὲ τὴν παρατήρησή του ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι πλήρης ἐμμέσως ὑπεδείκνυε καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλου ὁμοίου μέλους τῆς βάσεως τοῦ χορηγικοῦ τρίποδος, τὸ ὁποῖο θὰ ἔφερε τὸ ὑπόλοιπο κείμενο. ...». Ἀναθύρωση ὑπάρχει καὶ στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ λίθου,⁹ πράγμα ποῦ ὑποδεικνύει ὅτι συνδεόταν μὲ ἓνα ἀκόμη μέλος καὶ ὅτι ἡ βάση ἀπετελεῖτο ἀπὸ τέσσερις λίθους.

Πειθόμενος στὴν περιγραφὴ τοῦ λίθου¹⁰ ἀπὸ τὸν μετὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἐξόχως ἀκριβολογούντα Κουμανούδη ἐταύτισα τὸν εὗρεθέντα καὶ δωρηθέντα στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐνεπίγραφο λίθο πρὸς τὴν χορηγικὴ ἐπιγραφὴ IG II² 3029. Ἀκολούθως ἐνέταξα τὴν χορηγικὴ ἐπιγραφὴ σὲ ἐκείνες τῶν Θραγγιῶν καὶ συμπλήρωσα τὸ κείμενό της κατὰ τὸν τύπο τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν. Παραθέτω καὶ πάλιν τὴν τότε προταθεῖσα συμπλήρωσις¹¹ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἀναγνωστῶν.

Πυθόδωρος Μελανθίῳ [ἐχορήγε - - -ίδι - - -ίδι].

Τελεσίας Ἡγησίλεω ἐ[δίδασκεν].

Λαμπρίας Εὐχαρίδο η[ὔλε].

Πρβλ. IG I³ 965: Κλεισθένης ἐχορέγε Αὐτοκράτος | Ἐρεχθίδι, Αἰγηίδι. | Κεδείδης ἐδίδασκε· βλ. ἐπίσης τὴν IG I³ 966.

7. Γιὰ τὴν θέση τῆς οἰκίας τοῦ Π. Δημητρίου, ἐν σχέσει πρὸς τὶς δύο ἄλλες, τοῦ Χ. Καρδίτση, ὅπου μεταξὺ ἄλλων βρέθηκαν τὰ τρία ἐνεπίγραφα κυλινδρικὰ βάρθρα (IG II² 3065, 3066 καὶ 3067) καὶ τοῦ Δ. Αγαπίου, ὅπου βρέθηκε ἡ ἐνεπίγραφη ἐπίστεψη τοῦ βωμοῦ (IG I³ 948), ποῦ ἀνέθεσε ὁ Πεισιστρατος Ἴππιου, ἐγγονὸς τοῦ ὁμωνύμου τυράννου, στὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίου, καὶ τὸ βάρθρο τοῦ ἀναθήματος στὸν Ἀπόλλωνα (IG II² 2789), βλ. *Τὸ Πύθιον παρὰ τὸν Ἴλισσον*, 266.

8. Βλ. *Τὸ Πύθιον παρὰ τὸν Ἴλισσον*, 262.

9. Τὴν ἐπιγραφὴν ἐξετάσαμε μὲ τὴν Νίκη Μακρῆ τὴν 1.4.2011.

10. Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης τῆς περιγραφῆς τοῦ Κουμανούδη παραβάλλοντας τὸν ἐνεπίγραφο λίθο εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ φράση «ὄχι δὲ πλήρη» προσδιορίζει τὴν λ. «ἐπιγραφὴν».

11. Ἦδη ὁ Amandry ἐπρότεινε τὴν συμπλήρωσις τοῦ 1ου στίχου ὡς ἐξῆς: Πυθόδωρος Μελανθίῳ [ἐχορήγε 15 à 201. (2 noms de tribus)... ἀνδρῶν].

Παρά ταύτα στην τρίτη έκδοση τών δημοσίου χαρακτήρος άναθηματικών έπιγραφών, μεταξύ αυτών και τών χορηγικών, στην σειρά τών *Inscriptiones Graecae* (IG II/III³ 4, 1), οί εκδότες δέν έπέισθησαν ούτε σέ μένα ούτε, τò σπουδαιότερο, στον Κουμανούδη και ακολουθώντας την παλαιά γνώμη δημοσίευσαν την έπιγραφή IG II² 3029 μεταξύ τών χορηγικών τών Διονυσίων: IG II/III³ 4, 1, 436.

Σημείωμα πού έντοπίσθηκε¹² στα χαρτία του Π. Ευστρατιάδη άποκείμενα στην Αρχαιολογική Έταιρεία παρέχει τò κείμενο τής έπιγραφής και την έξής ένδειξη: «Ευρέθη εις την οικίαν του Παναγιώτου Δημητρίου πλησίον του Ίλισσου.» Έκ τών ύστερων έγγραφή έπισημειώνει: «μετεκομίσθη εις τò Διονυσιακόν θέατρον».

Ώστε ή έπιγραφή IG II/III³ 4, 1, 436 (= IG II² 3029) είναι άσφαλώς τών Θαρηγλίων και πρέπει τώρα έν δόξη και τιμή νά καταλεγή μεταξύ τών έπιγραφών νικητών χορηγών στους άγώνες διθυράμβου τής έορτής αυτής.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν Εις IG II/III³ 4, 1, 491

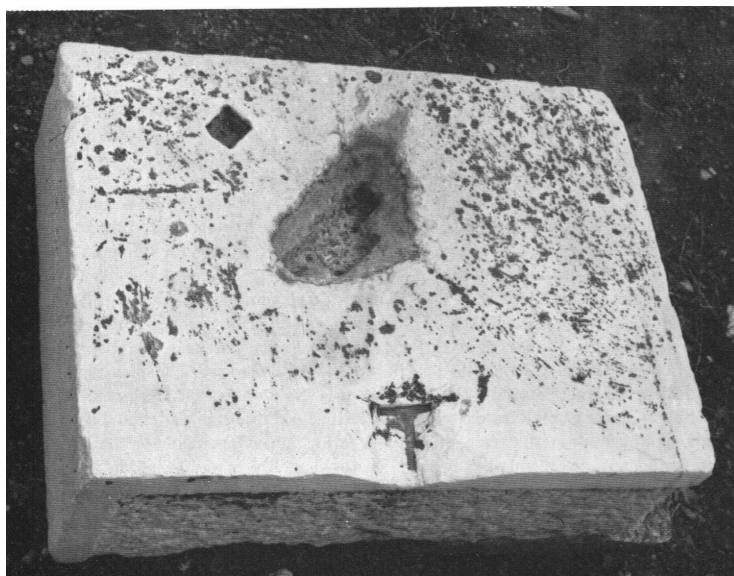
Στò λήμμα τής ένεπιγράφου βάσεως νικητού χορηγού Θαρηγλίων IG II/III³ 4, 1, 491 (IG II² 3070) σημειώνεται ότι ο λίθος συμφώνως προς τόν πρώτο έκδότη Κ. Σ. Πιττάκη, *Έφημερις Αρχαιολογική* 1842, 533, άρ. 897, ευρέθη «ου μακράν τής έκκλησίας καλουμένης Καμνικαρέα». Έν συνεχεία ή μαρτυρία του Πιττάκη άθετείται. Προσκομίζεται άντ' αυτής ή πληροφορία του Αλ. Ν. Οικονομίδη, *AncW* 3 (1980) 20 ότι ο λίθος ευρέθη στην όδò Λεμπέση.

Η τοπογραφική ένδειξη του Οικονομίδη, όπως έχω ήδη γράψει,¹³ είναι έσφαλμένη. Έπειδή ή σχετική σημείωση δέν έλήφθη ύπ' όψιν κατά την σύνταξη του λήμματος τής έπιγραφής, την μεταφέρω έδώ με όλίγες άναγκαίες έπεξηγήσεις και τροποποιήσεις: «Έσφαλμένως ό Travlos (*Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, 100 άρ. D), έταύτισε την μνημονευόμενη από τόν Κουμανούδη έπιγραφή (έννω την IG II² 3029 πού βρέθηκε στην οικία Π. Δημητρίου και είναι τò άντικείμενο του παρόντος άρθρου) με την κυλινδρική χορηγική βάση IG II² 3070. Κατ' άρχάς ή μνημονευόμενη από τόν Κουμανούδη στα ΠΑΕ 1873-1874, 23, δέν είναι κυλινδρική, αλλά όπως προκύπτει άσφαλώς από την περιγραφή του, έπιμήκης. Δεύτερον ή IG II² 3070 βρέθηκε «ου μακράν τής έκκλησίας καλουμένης Καμνικαρέα» και δημοσιεύθηκε από τόν Κ. Σ. Πιττάκη στην *Έφ. Αρχ.* 1842, 533 άρ. 897 (και λιθογρ.)· βλ. και Γ. Έ. Μαλούχου, *APMA* 5, άρ. 2278. Την δημοσίευση του Πιττάκη άγνοούν τόσοσ ό Α. R. Rangabé, *Antiquités Helléniques* II, Athènes 1855, 1119, ό όποιος την είδε στην «στοά του Άδριανού», όπου την είχε μεταφέρει ό Πιττάκης, όσοσ και ό Koehler,

12. Τò σημείωμα μου έκανε γνωστό ή Γεωργία Μαλούχου, ή όποία τò έντόπισε στο Αρχείο του Π. Ευστρατιάδη (Συλλογαι 1874) τόν Νοέμβριο του 2015. Την εύχαριστώ και από την θέση αυτή.

13. Βλ. Μαθαίου, *Τò Πύθιον παρά τόν Ίλισσον*, 269, σημ. 21. Προσθέτω ότι ή τοπογραφική ένδειξη του Οικονομίδη «Lembessi Street» είναι αυθαίρετος έρμηνεία στηριζόμενη στην ένδειξη «D», την όποία σημειώνει ό Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, σελ. 101, στον χώρο τής περιοχής· δια τής ένδείξεως ό συντάκτης του χαρτου έδήλωνε τόν ένεπιγραφο λίθο IG II² 3070 (βλ. τόν κατάλογο τής σελ. 100).

IG II 1268, ὁ ὁποῖος τὴν ἀπέγραψε: «in impluvio musei centralis». Τὴν ἐσφαλμένη ταύτιση τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Τραυλὸ ἐπαναλαμβάνουν ὁ Amandry (*BCH* 101, 1977, 167 σημ. 7, 168 ἀρ. 10) καὶ ὁ Οἰκονομίδης (*AncW* 3, 1980, 20)». ¹⁴

Εἰκ. 1. Τὸ ἄνω μέρος τῆς βάσεως. (*BCH* 100, 1976, 45, εἰκ. 24).

Εἰκ. 2. Ἡ ἐπιγραφή. (*BCH* 100, 1976, 45, εἰκ. 24).

14. Δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ βρῶ ἀπὸ ποῦ ἐπῆρε τὴν πληροφορία ὁ Οἰκονομίδης (ἔνθα ἀνωτ.) ὅτι μίᾱ ἀπὸ τῆς ἐνεπιγράφοις βάσεις νικητῶν χορηγῶν στὰ Θασγῆλια προήλθε ἀπὸ ἀνασκαφὴ τοῦ Φ. Σταυροπούλου.